

Psychologická specifika práce s pachateli

Kriminologie a penologie SPR508, Mgr. Veronika
Smutná 4.4.2016

Psychologické následky věznění

- Situace věznění – životní změna, ztráty (status, rodina, soukromí...), začlenění mezi vězně (stejnokroj, číslo), anonymita, postupná ztráta identity, tzv. „vazební šok“
- Věznice = totální instituce – všechny aspekty sociálního života podřízeny pravidlům věznice
- Přeplněnost věznice

Prizonizace

- = proces postupné adaptace jedince na uvěznění (není patologická, je přirozená)
- Proces prizonizace popsal už v roce 1940 Clemmer
- Definice:
 - Prizonizace = vězení domovem (Černíková, Sedláček, 2002)
 - Jedna ze základních teorií učení, prizonizace zahrnuje antisociální či maladaptivní změny pramenící z fyzického a sociálního strádání v průběhu uvěznění. (Wayne, 2002)
 - Prizonizace je výchova věznice, tedy soubor všech negativních vlivů, které působí v průběhu uvěznění protikladně v procesu následné resocializace. (Mařádek, 2003)

Složky prizonizace

- **Institucionální** - adaptace na vysoce organizovaný život ve vězení, důsledkem je ztráta iniciativy a aktivity, syndrom „dobrého vězně“ x „problémového vězně“
- **Ideologizační** - přijetí ideologie vězeňské subkultury, důsledkem je vznik tzv. „**druhého života**“ = souhrn asociálních a antisociálních aktivit, zvláštních typů obranných reakcí, uplatňování specifické hierarchie a negativních způsobů chování a vytváření neproniknutelných skupin (např. pseudohodnoty a normy, „kolchozy“)

Typy prizonizace

- Realistické přizpůsobení
- Agresivně-nepřátelské přizpůsobení
- Přizpůsobení nepřiměřenou kompenzací
- Přizpůsobení se nepřiměřenou projekcí
- Přizpůsobení se únikem

(Černíková, Makariusová & Sedláček, 1998, p. 115)

Následky prizonizace

- Desocializační charakter
- Sociální izolace
- Problémy v obnovování vztahů
- Problematictější resocializace
- Dopady na psychiku jedince

Prizonizace a psychické poruchy – souvislost?

- Souvislost nejednoznačná
- Prevalence psy poruch cca stejná jako v běžné populaci (až každý 3. vězeň zkušenost s psy problémem a s užíváním psychiatrických léků (Treloar, 2012) – nutnost pečlivého vyšetření na začátku věznění a před propuštěním
- **Nicméně** – předpoklad, že množství stresorů ve vězení, prizonizace apod. se na psychice projeví
- Černíková et al. (2008): „pobytem ve výkonu trestu může docházet k prohlubování psychických změn směrem k psychopatizaci osobnosti a tyto změny mohou přetrvávat ještě dlouhou dobu po propuštění“

Rizika dlouhodobého věznění

- Posilování otrlosti, lhostejnosti, podlézavosti jako pseudoadaptačních mechanismů
- Narušení volných vlastností vězňů – vězni se učí pasivně podřizovat cizím rozhodnutím
- Gradace komplexů méněcennosti
- Obvykle narůstající zadluženost v civilním životě navyšovaná často i dluhy souvisejícími s výkonem trestu
- Možná zkušenost s homosexuálním stykem
- Kontakt s drogami nebo vězni, kteří drogy zneužívají
- Favorizace a glorifikace asociálních a antisociálních forem chování

Černíková et al., 2008

Rizika dlouhodobého věznění

- Ztráta autonomie
- Hypervigilita a podezíravost
- Sociální izolace
- Začlenění se do vězeňské subkultury
- Ztráta hodnoty sebe sama
- Posttraumatický stresový syndrom

Haney, 2003

Anomální chování ve vězení

- Poruchy chování způsobené vězněním
- = „takové chování, které není duševní poruchou či nemocí, ale vyznačuje se výjimečností a odchylností jak od obecně uznávané lidské normy, tak i od normy běžné ve vězeňské populaci“ (Mařádek, 2003, p. 61)

Typy anomálního chování

- Anomální chování připomínající duševní poruchu: chování hypochondrické, hysterické nebo výrazně depresivní
- Anomální chování při krizi z uvěznění a jiných osobních krizích, porucha chování jako reakce na uvěznění: strach z budoucna, zmatenost, lítostivost a neklid.
- Anomální chování účelového a protestního charakteru: sebevražedné aktivity s podtextem nátlaku a vydírání, různé formy sebepoškozování.
- Šikanování, násilná jednání a trestné činy.
- Jiné agrese.
- Selhání: má často podobu nekázně, odmítání plnění povinností, vzdor, rezignace.
- Odchylné uspokojování potřeb, zejména pak sexuálních.

Agrese ve vězení

- Fyzická x verbální
- Agrese vůči lidem x majetku
- Agrese vězně vůči zaměstnanci (plánovaná x reaktivní)
- Agrese mezi vězni
- Agrese zaměstnance vůči vězni (donucovací prostředky x zneužití moci)
- Agrese mezi zaměstnanci
- Šikana – vysoká latence, často glorifikována

Sebevražedné jednání a automutilace

- Poruchy jednání zaměřené proti integritě organismu
- Motivace sebevražedného jednání: výčitky svědomí, zátěž ve vězení, „pomsta“, účelové jednání, citové vydírání
- Sebepoškozování – pořezání, polykání předmětů, intoxikace, úmyslné způsobení zánětu...
- Motivace – odstranění vnitřní tenze, únik do nemoci, nátlak na personál, nátlak na osoby vně

Nahrádní sexuální uspokojování v penitenciárním prostředí

- Až 38 % vězněných vypovídalo o zkušenosti (Černíková et al., 2008)
- Nejčastěji latentní homosexualita z nedostatku příležitostí k hetero styku bez navázání hlubšího vztahu
- Prostituce
- Účelový význam – ochrana slabších
- Hlubší vztah mezi vězni spíše méně častý
- Nutnost prevence násilných, ponižujících a vynucených forem homosexuálního jednání
- Riziko přenosných chorob

Drogy ve vězení

- Odhad – až 46 % abuzérů a stoupající trend
- Forma útěku před náročností věznění
- Pokračování zneužívání z doby před uvězněním
- Rizika užívání drog ve vězení
 - Bezpečnostní
 - Zdravotnická
 - Penologická
 - Psychologická
 - Pedagogická
 - Reintegrační

Trendy současné drogové scény v penitenciárním prostředí

- Soc. patolog. jevy se vysunuly z delikventní kriminální subkultury do normální populace
- Klesl věk prvního experimentu s drogou
- Naprostá většina vězňů zneužívajících droga tak učinila na počátku své kariéry
- Výrazný růst frekvence a závažnost organizované i laické snahy dostat drogy do věznic
- Zneužívání drog ve vězení odráží zneužívání drog ve společnosti a směřuje k tvrdým drogám
- Mezi vězením a společností existuje pohyb osob – přenášení škodlivých návyků a jevů tam a zpět
- Drogová činnost je významnou součástí nepovolené činnosti vězňů uvnitř věznic
- Snaha opatřit drogu spojená s korupčními tlaky na vězeňský personál a další vstupující osoby
- Nebezpečí agresivního nebo autoagresivního chování ve spojitosti s drogami nebo pod vlivem
- U závislých vězňů se zvyšuje viktimologický aspekt
- U závislých vězňů zhoršující se zdravotní stav ve vězení

Využití při práci v pachateli, s rodinou pachatele např...

- Reflexe specifik vězeňského prostředí a dopadu na psychiku vězněného při práci s pachatelem a jeho rodinou (např. příprava rodiny na průběh věznění a možná rizika, adekvátní výběr aktivit v programu zacházení...)
- Včasná a adekvátní diagnostika pro zachycení patologií
- Podpůrné a motivační působení pomáhajících pracovníků se snahou zmírnit dopady prizonizace

Úkol

- Představte zahraniční nebo domácí program práce s pachateli.

Literatura a zdroje

- Černíková, V. (2008). *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- Černíková, V., Sedláček, V. (2002). *Základy penologie pro policisty*. Praha: Policejní akademie ČR.
- Černíková, V., Makariusová, V, Sedláček, V. (1998). *Sociální ochrana*. Praha: Policejní akademie ČR.
- Haney, C. (2003). The Psychological Impact of Incarceration. In Travis, J., Waul, M. (Eds.), *Prisoners Once Removed: The Impact of Incarceration on Children, Families, and Communities*. Washington, D.C.: The Urban Institute Press.
- Haney, C., Zimbardo, P. (1998). The Past and Future of U.S. Prison Policy: Twenty-Five Years after the Stanford Prison Experiment. *American Psychologist*, 53, 709-727.
- Kaufman, P. (2008). Prison Rape: Research Explores Prevalence, Prevention. *NIJ Journal*, 259. Retrieved from <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/221505.pdf>
- Mařádek, V. (2003). *Výkladový slovník penologie*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě.
- Treloar, A., (2012). Mental health illness rife in prison. *Australian nursing journal*, 20(2), 34-35.
- Wayne, G. (2002). *Prisonization: Individual and Institutional Factors Affecting Inmate Conduct*. New York: LFB Scholarly Publishing LLC.

Děkuji za vaši pozornost!